

PROGRAMMA 26^e ROMEINENSYMPIOSIUM
Vrije Universiteit Amsterdam i.s.m. Clue+ en ARCHON

vrijdag 18 december 2020 / online

12.50 – 13.00	Opening
13.00 – 13.15	<i>Een nieuw Romeins kamp ten noorden van de Nederlandse Limes</i> Wouter Verschoof /Mark Driessen (beiden UL)
13.15 – 13.35	<i>De ontdekking van een legioensvesting in Valkenburg ZH</i> Edwin Blom, Lourens van der Feijst, Jeroen Loopik (ADC), Brecht Cornelisse, Adrie Tol (Archol) en Wouter Vos (Vos Archeo)
13.35 – 14.00	discussie
14.00 – 14.30	pauze
14.30 – 14.50	<i>Over het begin van de etnische recrutering bij de Bataven. De numismatische evidentie</i> Nico Roymans (VU)
14.50 – 15.10	<i>Van een helm en een grafveld. Vroeg-Romeinse sporen en vondsten van Tiel-Panovenweg</i> Ivo Vossen / Lourens van der Feijst (beiden ADC)
15.10 – 15.30	discussie
15.30 – 16.00	pauze
16.00 – 16.20	<i>De Romeinse nederzetting Helmond-Brandevoort Hazenwinkel: nieuwe invulling van een micro-regio in Zuidoost-Brabant</i> Martijn Bink (VUHbs)
16.20 – 16.40	<i>Early Franks? A fifth-century settlement in Weeze-Knappheide</i> Marion Brüggler (LVR, Aussenstelle Xanten)
16.40 – 17.00	discussie
17.00 – 18.00	afsluiting en digi borrel

Abstracts

Een nieuw Romeins kamp ten noorden van de Nederlandse Limes

Wouter Verschoof-van der Vaart / Mark Driessen (beiden UL)

Eind 2017 werd per toeval op LiDAR beelden (gedetailleerde hoogtekarten) van het gebied ten zuiden van de bebouwde kom van Ermelo een parallellogram-vormige structuur ontdekt. Op basis van een veldinspectie in januari 2018 rees het vermoeden dat deze omgreppelde en omwalde structuur een Romeins kamp betreft. De enige parallel in de Lage Landen is het 4 kilometer oostwaarts gelegen Romeinse kamp van Ermelo-Leuvenum.

Veldwerkonderzoek uitgevoerd door Archol in januari 2019 toont aan dat de structuur uit een circa 80 cm hoge wal bestaat die omgeven is door een V- tot U- vormige greppel (circa 1 m diep). De structuur bestrijkt een gebied van ongeveer 300 bij 200 m (circa 6 ha). De westzijde lijkt zwaar verstoord te zijn door een deels gemechaniseerd herbebossingsprogramma uit de jaren 30 van de 20^e eeuw. Op basis van dit onderzoek kon de structuur nog niet gedateerd worden. In september 2020 is er aanvullend gravend onderzoek uitgevoerd door de Faculteit der Archeologie (Universiteit Leiden). Tijdens dit onderzoek zijn verspreid over de vindplaats verschillende werkputten aangelegd en is uitgebreide metaal detectie over de gehele vindplaats uitgevoerd. Dit onderzoek leverde meer bewijs op voor de datering van de structuur. Verschillende vondsten wijzen op een datering in de Romeinse tijd. Op basis van het onderzoek kan de vindplaats worden geïnterpreteerd als een tijdelijk Romeins kamp.

w.b.verschoof@arch.leidenuniv.nl

m.j.driessen@arch.leidenuniv.nl

De ontdekking van een legioensvesting in Valkenburg ZH

Edwin Blom, Lourens van der Feijst, Jeroen Loopik (ADC), Brecht Cornelisse, Adrie Tol (Archol) en Wouter Vos (Vos Arceo)

Vooronderzoek in 2012 op voormalig Marinevliegkamp Valkenburg ZH leverde op een aantal plaatsen een greppel met V-vormig profiel op. Deze kon in verband gebracht worden met enkele houten vierkante palen. Door het voorkomen van die V-greppel of gracht werd rekening gehouden met een structuur van militaire aard: een wachttoren? Een klein omgreppeld militair terrein? Of een tijdelijk kamp? Eén van de palen had een kapdatum van AD 39 +/-6. Niet uitgesloten is echter dat het om hergebruikt hout gaat.

Door recente opgravingen van ADC/Archol is deze gracht in een rechte lijn te volgen zowel naar het noorden als het zuiden. Richting het noorden zijn op drie plaatsen overtuigende aanwijzingen gevonden dat langs de gracht, aan de oostzijde, een zoden wal heeft bestaan, gefundeerd op horizontale houten balken, en daarin zijn (met dit schrijven) op twee plekken

torens vastgesteld. De palen van het vooronderzoek kunnen met dit inzicht als poort worden beschouwd.

De interpretatie ligt voor de hand. Er is sprake van een Romeins verdedigingswerk, van een tweede legerplaats op enkele honderden meters van het bekende castellum van Valkenburg ZH. Gelet op de omvang, met een minimale lengte van poort tot uiterste toren van 180 m, mag een fors kamp worden gereconstrueerd met een zijde van minstens 360 m. De breedte is verrassend genoeg waarschijnlijk ook bekend en vrijwel identiek, zodat een ca. 16 ha groot legerkamp ontstaat: ongetwijfeld een legioenkamp. Vraag is: wat doet dat hier, wat is er meer van te achterhalen en in welke historische context kan deze vondst geplaatst worden.

info@vosarcheo.nl

e.blom@archeologie.nl

a.tol@archol.nl

Over het begin van de etnische rekrutering bij de Bataven. De numismatische evidentie

Nico Roymans (VU)

Uit de historische en epigrafische bronnen weten we dat inheemse groepen in de Neder-Germaanse regio door de Romeinse overheid intensief zijn geëxploiteerd als leveranciers van hulptroepen. Met name voor de Bataven zijn we over dit fenomeen van 'etnische rekrutering' uitzonderlijk goed geïnformeerd. Maar wanneer begint die rekrutering precies en hoe massaal was die in de beginfase? De vroegste historische vermelding betreft het optreden van Bataven onder hun aanvoerder Chariovalda tijdens de campagnes van Germanicus in 16 na Chr. Maar wat kan de archeologie ons vertellen over de vroegste rekrutering bij de Bataven? Een belangrijke bijdrage is geleverd door Johan Nicolay in zijn studie van Romeinse militaria uit rurale contexten in het Bataafse gebied. Probleem is echter dat de vroegste militaria zich niet nader laten dateren dan 'pre-Flavisch'. In mijn presentatie wil ik een andere methode gebruiken, namelijk de studie van numismatisch materiaal uit de databanken van NUMIS en PAN. Concreet gaat het om de verspreidingspatronen van Romeins brongeld uit de Late Republiek en de Augusteïsche tijd in rurale nederzettingen in Nederland. Wanneer we aannemen dat dit vroegste brongeld binnenkwam als soldijbetaling aan (irreguliere) hulptroepen, dan blijkt dat we zeker vanaf de campagnes van Drusus (12-9 v.Chr.) uit mogen gaan van grootschalige troepenlevering door Bataven. Maar ook voor de daaraan voorafgaande decennia zijn er aanwijzingen voor Romeins-militaire connecties.

n.g.a.m.roymans@vu.nl

Van een helm en een grafveld. Vroeg-Romeinse sporen en vondsten van Tiel-Panovenweg

Ivo Vossen / Lourens van der Feijst (beiden ADC)

Van april tot en met juli van dit jaar heeft ADC ArcheoProjecten een opgraving uitgevoerd aan de Panovenweg in Tiel. De locatie ligt op het terrein van de voormalige glasfabriek aan de

westzijde van het Amsterdam-Rijnkanaal, op ca. 700 m ten westen van Tiel-Medel. Binnen het plangebied zijn eerder proefsleuvenonderzoeken uitgevoerd door Econsultancy en RAAP, waarbij men onder andere één of twee restgeulen, diverse nederzettingssporen en een crematiegraf uit de Romeinse tijd heeft aangetoond. Het crematiegraf bleek de voorbode van een middelgroot grafveld van minimaal ca. 75 graven (grafkuilen met crematieresten en/of greppelstructuren), daterend van eerste helft 1e eeuw tot eind 2^e eeuw na Chr. Hoewel de bulk van deze graven geen spectaculaire grafgiften prijs gaf, had het grafveld een paar mooie verrassingen die we op het Romeinensymposium graag delen.

Onder eenzelfde thema – doorgaans weinig spektakel, maar met een paar zeer verrassende vondsten – kunnen we het onderzoek op de ca. 200 m verderop gelegen nederzetting schikken. Het ontbreken van huisplattegronden, ofschoon een aanzienlijk deel van de onderzoekslocatie verstoord/noch bebouwd is, en de aanwezigheid van de inmiddels haast onvermijdelijke ‘militaire component’ (met mogelijk militaire tot onmiskenbaar militaire resten...), dwingt ons echter ook na te denken over andere interpretaties dan ‘nederzetting’.

I.Vossen@archeologie.nl

L.van.der.Feijst@archeologie.nl

De Romeinse nederzetting Helmond-Brandevoort Hazenwinkel: nieuwe invulling van een micro-regio in Zuidoost-Brabant

Martijn Bink (VUHbs archeologie)

In het najaar van 2019 heeft VUHbs archeologie grote delen van een Romeinse nederzetting op mogen graven binnen de VINEX-locatie Helmond-Brandevoort. Hierbij zijn zeker 20 huizen geheel of gedeeltelijk opgegraven, waarvan 17 uit de Romeinse tijd dateren. De nederzetting bevindt zich in een gebied waar reeds veel meer archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden.

In 2011 is ten zuidoosten van het opgravingsterrein al een nederzetting uit de Late IJzertijd opgegraven, die mogelijk als voorganger van de Romeinse nederzetting gezien kan worden. Bovendien werd hier een greppel aangetroffen die als bermgreppel van een weg werd geïnterpreteerd. Deze weg leidt richting enkele bekende Romeinse vindplaatsen in Mierlo. In 2012 werd ten noorden van het onderzoeksgebied een Romeins grafveld opgegraven. Dit grafveld valt op omdat de markering van de graven sterk verschilt van het 2 km oostelijker gelegen grafveld de Ashorst.

Met het onderzoek van de nederzetting Brandevoort Hazenwinkel is nu de bij het grafveld behorende nederzetting opgegraven en kan ook een goede vergelijking worden gemaakt met het grafveld Ashorst en bijbehorende nederzetting Du Pré.

m.bink@vu.nl

Early Franks? A 5th-century settlement in Weeze-Knappheide

Marion Brüggler, LVR-State Service for the Archaeological Heritage in the Rhineland

In Weeze-Knappheide, less than 5 km east of the modern Dutch-German border, a settlement of the 5th century AD was recently excavated by the department Xanten of the LVR-State Service for the Archaeological Heritage in the Rhineland previous to gravel extraction. The settlement consisted of two large houses and around a dozen sunken-feature-buildings. Several ovens and certain finds point to crafts that were carried out here, though the nature of the craft is not clear yet. The pottery was mostly handmade, though some wheel-thrown sherds (amongst others Late Antique Terra Nigra foot vessels) also occur. The settlement lay adjacent to a large Iron Age cemetery, but had no immediate predecessor in the Roman Era. This and the handmade pottery leads to the assumption that settlers migrated from the east resp. north of the Rhine. Did they consider themselves as Franks?

The settlement is comparable to the – much larger settlement – of the same date of Gennepe, Limburg, NL, which lay 15 km to the north-west. The latest finds in Knappheide date to the early 6th century. Just when an also recently excavated graveyard of the Merovingian Era adjacent to the settlement started to be used.

marion.brueggler@lvr.de